

دانشگاه هنر اصفهان

دانشکده هنر، ادیان و تمدن ها

گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری

بررسی هنر پایه ماشه سازی و تعریف کارکردهای جدید در عصر حاضر

استاد راهنما:

دکتر جلیل جوکار

استاد مشاور:

فریبا مجیدی

پژوهشگر:

رضا ابوزید

اردیبهشت ماه ۱۳۹۲

اظهارنامه دانشجو

اینجانب- رضا ابوزید، دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی، گرایش ...، گروه هنر اسلامی، دانشکده هنر، ادیان و تمدن ها، دانشگاه هنر اصفهان، به شماره دانشجویی ۸۹۱۱۵۰۲۱۰۱- گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه با عنوان: "هنر پایه ماشه سازی و تعریف کارکرد های جدید در عصر حاضر" توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان، به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. همچنین گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه را به طور کامل رعایت کرده ام.

رضا ابوزید

۱۳۹۲ / ۱ / ۳۰

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از

تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این

پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است.

نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان

دانشکده هنر، ادیان و تمدن ها

گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری آقای رضا ابوزید تحت
عنوان:

بررسی هنر پایه ماشه سازی و تعریف کارکردهای جدید در عصر حاضر

ارائه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه، به عنوان بخشی از فعالیت های تحصیلی لازم برای درجه کارشناسی ارشد
که در تاریخ ۱۳۹۲/۳/۷ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره درجه به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنما راهنمای پایان نامه آقای دکتر جلیل جوکار با مرتبه علمی مربی. امضاء

۲- استاد مشاور پایان نامه خانم فریبا مجیدی با مرتبه علمی مربی. امضاء

۳- استاد داور داخل گروه آقای دکتر علیرضا خواجه احمد عطاری با مرتبه علمی امضاء

۴- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر علیرضا باقی با مرتبه علمی امضاء

امضای مدیرگروه

با سپاس فراوان از اساتید گران مایه: جناب آقای دکتر جلیل جوکار و سرکار خانم فریبا مجیدی که راهنمایی و مشاوره شاگرد خود را متواضعانه پذیرفتند.

و تقدیر از آنان که در حک و اصلاح این مصحف مرا یاری خواهند رسانند.

انشاء الله

و این راه هموار نمی شد، بی همراهی همسر عزیزم که برای تقدیر از او واژه ای نیافتم.

چکیده:

پایه ماشه¹ شیوه ای از تولید آثار، ذیل هنرهای سنتی است که به ساخت مصنوعاتی چون قلمدان و قاب آینه از جنس کاغذ اطلاق می شود و در سرزمین ایران از اواسط عهد صفوی تا اواخر دوره قاجار رواج داشته و عدم انطباق این تکنیک با نیازهای عصر حاضر، موجب متروک و مهجور ماندن آن گردیده است. این پژوهش بر آن است تا ضمن معرفی هنر ساخت مصنوعات، با کاغذ فشرده یا همان پایه ماشه، کاربرد های نوین این تکنیک را معرفی نماید. در این نوشتار فرض بر این است که با شناخت کامل از روش های تولید آثار پایه ماشه، می توان این تکنیک را با نیازهای جامعه امروزی تطبیق داد و از امکانات فراوان آن بهره برد. امروزه پایه ماشه، علاوه بر ساخت اشیاء تزئینی کوچک و کاربردهای سنتی خود، در مجسمه سازی، ساخت عروسک های خیمه شب بازی، عروسک سازی، ساخت دکور، ساخت ماسک های نمایش، ماکت سازی، تولید پنل های مقاوم، انیمیشن، مولاژهای آموزشی و کاربرد یافته است و با شناخت بیشتر از قابلیت های آن می توان بیش از این از آن بهره برد. شیوه پژوهش در این رساله از حیث اهداف، از نوع کاربردی و از منظر روش اجرا، توصیفی می باشد.

واژگان کلیدی: پایه ماشه، صنایع روغنی، نقاشی زیرلاکی، قلمدان، روغن کمان، هنر صفوی، هنر افشاریه، هنر زند، هنر قاجار.

¹ - Papier Mace

فهرست مطالب:

فصل یک	۱
کلیات	۱
۱-۱ مقدمه	۲
۲-۱ بیان مسئله (تعریف موضوع پژوهش)	۵
۳-۱ اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش	۶
۴-۱ اهداف پژوهش	۶
۵-۱ پیشینه تحقیق	۶
۶-۱ روش پژوهش	۷
۷-۱ قلمرو مکانی پژوهش	۷
۸-۱ قلمرو زمانی پژوهش	۸
۹-۱ روش نمونه گیری و تعیین حجم نمونه	۹
۱۰-۱ ابزارهای گردآوری داده ها	۹
۱۱-۱ روش تجزیه و تحلیل داده ها	۹
۱۲-۱ محدودیت های پژوهش	۹
۱۳-۱ شرح واژه ها و اصطلاحات به کار رفته در پژوهش:	۹
۱-۱۳-۱ پایه ماشه:	۹
۲-۱۳-۱ روغنی سازی:	۱۰
۳-۱۳-۱ بدنه:	۱۰
۴-۱۳-۱ بوم:	۱۰
۵-۱۳-۱ رنگ جسمی:	۱۰
۶-۱۳-۱ رنگ روحی:	۱۰
۷-۱۳-۱ واشور:	۱۰

- ۱۰..... ۱-۱۳-۸ مهره کردن:
- ۱۰..... ۱-۱۳-۹ روغن کمان
- ۱۱..... فصل دوم
- ۱۱..... پایه ماشه سازی
- ۱۲..... ۱-۲ پیدایش کاغذ:
- ۱۶..... ۲-۲ مقوّا:
- ۱۷..... ۳-۲ پایه ماشه
- ۱۷..... ۴-۲ تاریخچه
- ۱۸..... ۵-۲ مصنوعات پایه ماشه
- ۱۸..... ۱-۵-۲ قلمدان
- ۲۰..... ۲-۵-۲ ساخت قاب آینه
- ۲۱..... ۳-۵-۲ سرچسب دان
- ۲۱..... ۴-۵-۲ ساخت جعبه‌های روغنی
- ۲۲..... ۵-۵-۲ ساخت قوطی انفیه‌دان
- ۲۲..... ۶-۵-۲ ساخت ورق آس
- ۲۳..... ۶-۲ نقوش
- ۲۵..... فصل سوم
- ۲۵..... شیوه کار در تولید آثار پایه ماشه
- ۲۶..... ۱-۳ ابزار کار
- ۲۶..... ۱-۱-۳ سوهان:
- ۲۶..... ۲-۱-۳ گزن:
- ۲۶..... ۳-۱-۳ پرس:
- ۲۷..... ۴-۱-۳ زه:
- ۲۷..... ۵-۱-۳ کاغذ سنّیاده:

- ۲۷..... ۲-۳ فرایند ساخت
- ۲۸..... ۱-۲-۳ روش چلواری:
- ۲۸..... ۲-۲-۳ روش خمیری:
- ۲۸..... ۳-۲-۳ روش کاغذی:
- ۲۹..... ۳-۳ دهانه بری قلمدان
- ۲۹..... ۱-۳-۳ تهیه طرح عادی:
- ۳۰..... ۲-۳-۳ تهیه طرح دهنه اژدری:
- ۳۰..... ۴-۳ بوم سازی در صنایع روغنی
- ۳۱..... ۱-۴-۳ بوم سفید:
- ۳۱..... ۲-۴-۳ بوم سیاه:
- ۳۱..... ۳-۴-۳ بوم مرغش:
- ۳۲..... ۴-۴-۳ بوم ته طلایی:
- ۳۲..... ۵-۴-۳ بوم زرافشان:
- ۳۲..... ۶-۴-۳ بوم زرک:
- ۳۲..... ۷-۴-۳ بوم کشف یا دوده ای:
- ۳۲..... ۸-۴-۳ بوم موجی:
- ۳۳..... ۹-۴-۳ بوم ابری:
- ۳۳..... ۱۰-۴-۳ بوم نخودی:
- ۳۳..... ۵-۳ قاب بندی و زرنشان سازی:
- ۳۴..... ۶-۳ جعبه قلمدان
- ۳۴..... ۷-۳ محتویات قلمدان
- ۳۴..... ۱-۷-۳ دوات با ليقه:
- ۳۴..... ۲-۷-۳ قلم های نین:

- ۳۴..... ۷-۳ انواع قلم نی
- ۳۵..... ۳-۷-۳ قلم تراش:
- ۳۵..... ۸-۳ انواع چاقوی قلم تراش.
- ۳۵..... ۴-۷-۳ قط زن:
- ۳۵..... ۹-۳ قط زن.
- ۳۶..... ۵-۷-۳ قلم جدول کشی:
- ۳۶..... ۶-۷-۳ قاشق:
- ۳۶..... ۷-۷-۳ قیچی:
- ۳۶..... ۸-۷-۳ سنگ فسان:
- ۳۶..... ۸-۳ اندازه قلمدان
- ۳۶..... ۱-۸-۳ قلمدان کوچک
- ۳۶..... ۲-۸-۳ قلمدان متوسط:
- ۳۶..... ۳-۸-۳ قلمدان عادی
- ۳۶..... ۴-۸-۳ قلمدان بزرگ
- ۳۷..... ۹-۳ طلا کوبی
- ۳۹..... ۱۰-۳ روغن کمان
- ۳۹..... ۱-۱۰-۳ شیوه ساخت روغن کمان:
- ۴۰..... ۲-۱۰-۳ روغن زدن قلمدان:
- ۴۱..... ۱۱-۳ سخنی درباره رنگ و رنگ سازی
- ۴۱..... ۱-۱۱-۳ رنگ های معدنی:
- ۴۱..... ۲-۱۱-۳ رنگ های گیاهی:
- ۴۱..... ۳-۱۱-۳ رنگ های حیوانی:
- ۴۲..... ۴-۱۱-۳ رنگ های ساده، مرکب و درهم:

- ۳-۱۱-۵ رنگ های روحی و جسمی: ۴۲
- رنگ سفید: ۴۲
- ۳-۱۰ زعفران. ۴۳
- ۳-۱۲ شنگرف ساییده شده. ۴۴
- ۳-۱۵ قرمز دانه. ۴۷
- ۳-۱۲ نکات اساسی که در کارشناسی آثار روغنی سازی باید به آن توجه کرد: ۴۷
- فصل چهارم ۴۹
- نقاشان لاکی ساز و پایه ماشه سازان ۴۹
- ۴-۱-۱ مقواگران (مقوا سازان) ۵۰
- ۴-۱-۱-۱ میرزا ابوالقاسم طباطبایی: ۵۰
- ۴-۱-۱-۲ مشهدی حسن تهرانی: ۵۱
- ۴-۱-۱-۳ محمد رفیع: ۵۱
- ۴-۱-۱-۴ میرزا شفیع: ۵۱
- ۴-۱-۱-۵ محمد جواد: ۵۱
- ۴-۱-۱-۶ میرزا باقر ۵۱
- ۴-۱-۱-۷ عبدالحسین مقواساز اصفهانی: ۵۱
- ۴-۱-۱-۸ حاج علی پاقلعه ای: ۵۱
- ۴-۱-۱-۹ محمد حسن تاراج: ۵۱
- ۴-۲-۱ قلمدان نگاران ۵۲
- ۴-۲-۱-۱ معین مصور: ۵۲
- ۴-۲-۲-۱ الله وردی میر شکار: ۵۳
- ۴-۲-۳-۱ حاجی یوسف بن محمد ابراهیم: ۵۴
- ۴-۲-۴-۱ شیخ عباس: ۵۴
- ۴-۲-۵-۱ علیقلی آرنالوت (علیقلی جبا دار): ۵۴

- ۵۵..... ۶-۲-۴ محمد زمان:
- ۵۷..... ۷-۲-۴ حسین اسلامیان:
- ۵۸..... ۸-۲-۴ حاجی محمد:
- ۵۸..... ۹-۲-۴ مهدی مصور:
- ۵۸..... ۱۰-۲-۴ محمد ابراهیم:
- ۵۹..... ۱۱-۲-۴ استاد محمد:
- ۵۹..... ۱۲-۲-۴ شفیع عباسی:
- ۵۹..... ۱۳-۲-۴ محمد قاسم:
- ۶۰..... ۱۴-۲-۴ علی بن محمد زمان:
- ۶۰..... ۱۵-۲-۴ رحیم دکنی:
- ۶۰..... ۱۶-۲-۴ آذر:
- ۶۰..... ۱۷-۲-۴ علی اشرف:
- ۶۱..... ۱۸-۲-۴ نجف قلی:
- ۶۱..... ۱۹-۲-۴ محمد هادی:
- ۶۲..... ۲۰-۲-۴ محمد صادق (آقا صادق):
- ۶۲..... ۲۱-۲-۴ محمد صادق:
- ۶۳..... ۲۲-۲-۴ محمد باقر (آقا باقر):
- ۶۴..... ۲۳-۲-۴ ابو محمد الشریف:
- ۶۴..... ۲۴-۲-۴ محمد علی:
- ۶۴..... ۲۵-۲-۴ ابوالحسن مستوفی (غفاری):
- ۶۵..... ۲۶-۲-۴ محمد زمان:
- ۶۵..... ۲۷-۲-۴ زین العابدین افشار:
- ۶۵..... ۲۸-۲-۴ محمد حسن:

- ٦٦..... ٢٩-٢-٤ ميرزا بابا:
- ٦٧..... ٣٠-٢-٤ ملا على محمد:
- ٦٧..... ٣١-٢-٤ حسن خداداد:
- ٦٧..... ٣٢-٢-٤ ابوطالب مذهب اصفهاني:
- ٦٧..... ٣٣-٢-٤ محمد على مذهب (بهار):
- ٦٧..... ٣٤-٢-٤ احمد حسن الحسيني:
- ٦٨..... ٣٥-٢-٤ رجعلي اصفهاني:
- ٦٨..... ٣٦-٢-٤ سيد ميرزا:
- ٦٨..... ٣٧-٢-٤ ابوالحسن افشار ارموي:
- ٦٩..... ٣٨-٢-٤ محمد مهدي امامي:
- ٦٩..... ٣٩-٢-٤ ابوالحسن اصفهاني:
- ٧٠..... ٤٠-٢-٤ احمد:
- ٧٠..... ٤١-٢-٤ رحيم:
- ٧٠..... ٤٢-٢-٤ عبدالله:
- ٧٠..... ٤٣-٢-٤ ميرزا بابا امامي الحسيني:
- ٧١..... ٤٤-٢-٤ مصطفى اصفهاني:
- ٧١..... ٤٥-٢-٤ رحيم:
- ٧١..... ٤٦-٢-٤ محمد اسماعيل نقاش باشي:
- ٧١..... ٤٧-٢-٤ آقا نجف اصفهاني «قلمدان ساز»:
- ٧٢..... ٤٨-٢-٤ حيدر على:
- ٧٢..... ٤٩-٢-٤ ميرزا رضى:
- ٧٣..... ٥٠-٢-٤ اسماعيل جلاير:
- ٧٤..... ٥١-٢-٤ ابوالحسن غفاري (صنيع الملك):

- ۷۶..... ۵۱-۲-۴ عباس شیرازی:
- ۷۶..... ۵۳-۲-۴ محمد حسن افشار:
- ۷۷..... ۵۴-۲-۴ محمود خان ملک الشعرا:
- ۷۷..... ۵۵-۲-۴ سید محمد امامی حسینی:
- ۷۸..... ۵۶-۲-۴ آقا بزرگ شیرازی:
- ۷۸..... ۵۷-۲-۴ لطفعلی شیرازی:
- ۷۹..... ۵۸-۲-۴ آقا محمد حسین امامی:
- ۷۹..... ۵۹-۲-۴ مصطفی:
- ۷۹..... ۶۰-۲-۴ محمد تقی امامی:
- ۸۰..... ۶۱-۲-۴ فتح الله شیرازی:
- ۸۰..... ۶۲-۲-۴ مصطفی شیرازی:
- ۸۱..... ۶۳-۲-۴ محمد علی شیرازی:
- ۸۱..... ۶۳-۲-۴ محمد حسین شیرازی:
- ۸۱..... ۶۴-۲-۴ لطف الله حمزوی:
- ۸۲..... ۶۵-۲-۴ نصرالله امامی:
- ۸۳..... ۶۶-۲-۴ عبدالحسین صنیع همایون:
- ۸۳..... ۶۷-۲-۴ محمد علی بن آقا نجف:
- ۸۴..... ۶۸-۲-۴ ابوالقاسم انجدانی:
- ۸۴..... ۶۹-۲-۴ محمد باقر سمیرمی:
- ۸۵..... ۷۰-۲-۴ آقا محمد علی مذهب (تذهیبی):
- ۸۵..... ۷۱-۲-۴ مصورالملکی
- ۸۷..... ۳-۴ رقم زنی استادان قلمدان
- ۹۳..... فصل پنجم

- جمع بندی و نتیجه گیری ۹۳
- ۱-۵ کاربرد پایه ماشه در مجسمه سازی ۹۴
- ۱-۵-۱ ساخت مجسمه های کاغذی با روش لایه چسبانی با استفاده از زیر کار «یونولیت»: ۹۴
- ۱-۵-۲ ساخت مجسمه کاغذی با استفاده از لایه چسبانی و زیر کار کاغذهای فشرده شده: ۹۵
- ۱-۵-۳ تهیه خمیر کاغذ برای ساخت مجسمه های کاغذی: ۹۶
- ۱-۵-۴ شیوه های قالب گیری با خمیر کاغذ: ۹۶
- ۱-۵-۵ ساخت مجسمه های کاغذی با استفاده از خمیر کاغذ: ۹۷
- ۲-۵ ساخت ماسک و عروسک برای نمایش: ۹۷
- ۳-۵ ساخت ورق های سخت از پایه ماشه: ۹۸
- ۴-۵ کاربرد پایه ماشه در ماکت سازی: ۹۹
- ۵-۵ نتیجه گیری: ۱۰۱
- پی نوشت ۱۰۲
- منابع و مآخذ: ۱۰۳

فهرست عکس ها:

- ۱-۱ تصویر از یک قلمدان و اجزاء آن. ۳.....
- ۲-۱ تصویر یک صندوقچه لاک. ۳.....
- ۱-۲ گیاه پایروس. ۱۲.....
- ۲-۲ ساخت کاغذ پایروس. ۱۲.....
- ۳-۲ پایروس ساخته شده قبل از برش. ۱۳.....
- ۴-۲ یک ورق پایروس آماده شده. ۱۳.....
- ۵-۲ یک صفحه از قرآن مجید به خط بایسنقر میرزا تیموری - سوره عنکبوت در روی یک تابلو منعکس. ۱۴.....
- ۶-۲ پرس کردن لایه های کاغذ برای ساخت مقوا. ۱۶.....
- ۷-۲ تصویر یک قلمدان با طرح گل مرغ. ۱۹.....
- Error! Bookmark not defined.** ۸-۲ تصویر یک قاب آینه در حالت بسته.
- ۹-۲ یک صندوقچه پایه ماشه با طرح گل و پرند. ۲۱.....
- ۱۰-۲ تصویر یک غوطی انغیه دان. ۲۲.....
- ۱۱-۲ تعدادی از اوراق بازی رایج در دوره قاجاریه. ۲۳.....
- ۱-۳ تصویر یک سوهان. ۲۶.....
- ۲-۳ پرس دستی. ۲۶.....
- ۳-۳ زه. ۲۷.....
- ۴-۳ انواع کاغذ سنباد. ۲۷.....
- ۵-۳ تهیه خمیر کاغذ. ۲۸.....
- ۶-۳ ساخت قلمدان به روش لایه جیبانی. ۲۹.....
- ۷-۳ انواع قلم نی. ۳۴.....
- ۸-۳ انواع چاقوی قلم تراش. ۳۵.....
- ۹-۳ قط زن. ۳۵.....
- ۱۰-۳ زعفران. ۴۳.....
- ۱۱-۳ سنگ زرنیخ. ۴۳.....
- ۱۲-۳ شنگرف ساییده شده. ۴۴.....
- ۱۳-۳ معصفر. ۴۵.....
- ۱۴-۳ سنگ لاجورد. ۴۶.....

- ۳-۱۵ قرمزدانه. ۴۷
- ۵-۱ ساخت مجسمه با خمیر پایه ماشه. ۹۴
- ۵-۲ مجسمه ساخته شده به روش لایه چسبانی. ۹۶
- ۵-۳ ساخت سردیس به روش خمیر کاغذ. ۹۸
- ۵-۴ ماکت یک بنای آرامگاهی از دوره اسلامی هند. ۹۹
- ۵-۵ ماکت مسجد امام اصفهان به روش پایه ماشه. ۹۹
- ۵-۶ ساخت قوس ها و گنبدها با روش کاغذ فشرده. ۱۰۰

فصل یک

کلیات